

टीकापुर नगरपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड : २ संख्या : १३ मिति: २०७७/०३/१७

भाग - १

जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०७६

प्रस्तावना:

टीकापुर नगरपालिका क्षेत्र भित्रको नदी, ताल तलैया, सिमसार, जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण गर्न, जलचर एवं जलीय जैविक विविधताको संरक्षण तथा दिगो उपयोग गर्न, जलस्रोत तथा जलचरमा आश्रित समुदाय वीचको आध्यात्मीक तथा सांस्कृतिक अन्तर-सम्बन्ध तथा अन्तर-निर्भरता समेत सुदृढ गर्न तथा जलचरमा आधारित जीविकोपार्जनको प्रबढ्न तथा व्यवस्थापन गरी आम नागरिकको सुविधा र आर्थिक हितको सम्बद्धनका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

टीकापुर नगरपालिकाको नगर सभाले नेपालको संविधानको धारा २२६ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम यो ऐन बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः

(१) यस ऐनको नाम “टीकापुर नगरपालिकाको जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०७६” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “औजार” भन्नाले जलचरलाई समाउन, पक्न, मार्न वा संकलन गर्न प्रयोग हुने सबै किसिमका औजार, उपकरण, साधन वा सामग्री, विष्फोटक पदार्थ तथा महाजाल, करेन्ट जाल, बल्धी, साधारण जाल, खुकुरी, भाला, दुवालो थुन्ने, पहाई टेक्ने, तिर कोच्ने, घन र मेशीन समेत सम्फनु पर्दछ ।

(ख) “कार्यपालिका” भन्नाले टीकापुर नगरकार्यपालिका सम्फनुपर्दछ ।

(ग) “कोष” भन्नाले यस ऐनको दफा २८ बमोजिम स्थापना भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहका कोष सम्फनुपर्दछ ।

(घ) “जलचर” भन्नाले जलभित्र बस्ने जुनसुकै जीव सम्फनु पर्दछ ।

(ड) “जलचरमा आश्रित समुदाय” भन्नाले नदीनाला, खोला, ताल, तलैया, सिमसारमा रहेका जलचरमा आंशिक वा पूर्ण रूपमा आधारित भई जीविकोपार्जन गर्ने समुदाय सम्फनु पर्दछ ।

(ङ) “जलीय जीव” भन्नाले जलभित्र रहने वा पाइने जुनसुकै जीव र वनस्पति सम्फनु पर्दछ ।

(छ) “जलचर संकलन” भन्नाले जलभित्र बस्ने जुनसुकै जीव समाउन, पक्न, मार्न वा संकलन गर्ने कार्य सम्फनुपर्दछ ।

(ज) “जलीय जैविक विविधता” भन्नाले नदी र सिमसार वा तालमा रहने जीवहरुको भिन्नता, प्रकार र जम्मा संख्या तथा तिनीहरु बीचको अन्तरसम्बन्ध एवं प्राणी, वनस्पति तथा सुक्ष्म जीवाणुहरुमा पाइने विविधता र तिनीहरुको संयोजनलाई सम्फनु पर्दछ र सो शब्दले आनुवंशिक विविधता (जेनेटिक डाइभर्सिटी), जातिय वा प्रजातिय वा प्रजातिगत (भेराइटलर स्पेसिस) विविधता र पारिस्थितिक प्रणालीको विविधता (इकोसिष्टम डाइभर्सिटी) समेतलाई जनाउँछ ।

(झ) “ताल” भन्नाले कुण्ड, पोखरी, ताल, दह, तलाउ, प्राकृतिक वा कृत्रिम जलाशय, सिमसार, मत्स्य पालनका लागि जडान भएको पिजडा (केज) तथा माछा पालन गरेको धान खेत समेत सम्फनु पर्दछ ।

(ञ) “तोकिएको वा तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्फनु पर्दछ ।

खण्ड २, संख्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

- (ट) “दिगो उपयोग” भन्नाले जलचर र जलीय जैविक विविधता एवं जलीय जैविक विविधताका अवयवहरुको उपयोगबाट जलचर र जलीय जैविक विविधता तथा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरु दीर्घकालिन रूपमा नघट्ने र पूर्ववत अवस्थामा रहन सक्ने तथा दीर्घकालिन रूपमा संचिति कायभ गर्न सक्ने सीमा भित्र रहने गरी गरिएको सदुपयोग सम्फनु पर्छ।
- (ठ) “नगरपालिका” भन्नाले टीकापुर नगरपालिका सम्फनु पर्छ।
- (ड) “नदी” भन्नाले नदी, खोला, नाला, खहरे, नहर, कुलो, मुल र तिनीहरुको स्रोत तथा मत्स्य पालनका लागि जडान भएको पिंजडा (केज) समेत सम्फनु पर्छ।
- (ढ) “प्रस्ताव” भन्नाले विद्यमान वातावरणिय अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन सक्ने किसिमको विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रस्ताव सम्फनु पर्छ।
- (ण) “प्रस्तावक” भन्नाले प्रस्ताव स्वीकृतीको लागि निवेदन दिने वा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृती प्राप्त व्यक्ति वा सरकारी, अर्धसरकारी वा गैरसरकारी निकाय वा संस्था सम्फनु पर्छ।
- (त) “प्रमुख” भन्नाले टीकापुर नगरपालिकाको प्रमुख सम्फनु पर्छ।
- (थ) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले टीकापुर नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्फनुपर्छ।
- (द) “मत्स्य भन्याड (फिस ल्याडर)” भन्नाले जलचरको आवागमनको लागि नदी, खोला वा तालमा राखिएको वैकल्पिक बाटो सम्फनु पर्छ।
- (ध) “मिचाहा प्रजाति” भन्नाले जलीय बनस्पति वा जलचरको कुनै त्यस्तो प्रजाति जुन स्थान विषेश वा पारिस्थितिक्य प्रणालीको रैथाने प्रजाती नभई, तिब्र प्रजनन् र छिटो फैलन सक्ने क्षमता र प्रकृति वा गुणको कारणले आफ्नो प्राकृतिक विगत वा हालको बासस्थान भन्दा बाहिरको स्थान विषेश वा पारिस्थितिक्य प्रणालीमा स्थापित भै जैविक विविधता, वातावरण, आर्थिक कृयाकलाप र मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकुल प्रभाव पार्ने वा पार्न सक्ने प्रजाती सम्फनु पर्छ।
- (न) “लाभको समन्यायिक वितरण” भन्नाले सामुदायिक नदी वा तालको संरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग र माछा तथा अन्य जलचरको विकि वितरण, पर्याप्यटन जस्ता माध्यमबाट सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहले आर्जन वा प्राप्त गरेको लाभको आफ्नो समूहका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा विपन्न सदस्यलाई समन्यायिक रूपमा वितरण गरिने लाभ सम्फनु पर्छ।
- (प) “बडा” भन्नाले नगरपालिकाको बडा सम्फनु पर्छ।

खण्ड ३, संख्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

- (फ) "विधान" भन्नाले सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विधान सम्झनु पर्छ ।
- (ब) "समिति" भन्नाले यस ऐनको दफा २३ बमोजिम गठन भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको कार्यसमिति सम्झनु पर्छ ।
- (भ) "सभा" भन्नाले टिकापुर नगरपालिकाको नगर सभालाई सम्झनुपर्छ ।
- (म) "समूह" भन्नाले सामुदायिक नदी वा तालको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा दिगो उपयोग र सो बाट प्राप्त लाभको समन्वयिक बाँडफाँड गर्न दफा २३ बमोजिम दर्ता भएको समूह सम्झनु पर्छ ।
- (य) "सामुदायिक नदी" भन्नाले सामुहिक हितको लागि नदी, वा खोलानालाको विकास, संरक्षण र दिगो उपयोग गर्न दफा २३ बमोजिम समुदायलाई टिकापुर नगरपालिकाले सुमिएको वा हस्तान्तरण गरेको नदी वा खोलानाला सम्झनु पर्छ ।
- (र) "सामुदायिक ताल" भन्नाले सामुहिक हितले लागि ताल, तलैया, पोखरी, दह वा सिमसारको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न दफा २३ बमोजिम समुदायलाई सुमिएको वा हस्तान्तरण गरिएका ताल, तलैया, पोखरी, दह र सिमसार सम्झनु पर्छ ।
- (ल) "सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह" भन्नाले सामुदायिक नदी, खोलानाला, वा ताल, सिमसारको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा दिगो उपयोग र सोबाट प्राप्त लाभको समन्वयिक बाँडफाँड गर्न दफा २३ बमोजिम दर्ता भएको समूह सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद २

जलचर संरक्षण सम्बन्धीयवस्था

३. स्थानीय नदी वा तालमा कुनै व्यक्तिलाई हक प्राप्त नहुने:

नगरपालिकाबाट अनुमति, हक, छुट, सुविधा, पट्टा वा पूर्जी वा प्रमाण पत्र प्राप्त गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक वा सहुलियत प्राप्त गरेकोमा बाहेक कुनै व्यक्ति वा समूहलाई नगरपालिकाको क्षेत्र भित्रको नदी, खोला, तथा ताल, तलैया, पोखरी र सिमसारमा कुनै किसिमको हक वा सहुलियत प्राप्त हुने छैन।

४. हक हस्तान्तरण गर्न नहुने : कुनै व्यक्ति वा समूहले स्थानीय नदी वा तालमा आफूले पाएको अनुमति, हक, छुट, सुविधा, सहुलियत, पट्टा वा पूर्जी अरु कसैलाई विकी गर्न, बन्धकीमा दिन, दान दिन वा सद्वापट्टा गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न हुँदैन।

५. जथाभावी तरिकाले जलचर समाउन वा मार्न नहुने:

(१) कुनै व्यक्तिले कुनै पनि जलचरलाई समाल्ने वा मार्न अभिप्रायले नदी वा तालमा कुनै किसिमको विद्युतीय धार (करेण्ट), विष्कोटक पदार्थ वा विषालु पदार्थको प्रयोग गर्न वा गराउन हुँदैन।

खण्ड २. संख्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

- (२) जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले कर्णाली नदिमा जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखाको आकार (साइज) चार सेन्टिमिटर (चालिस मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र दस सेन्टिमिटर (एक सय मिलिमिटर) वा सो भन्दा ठूलो प्वाल को जाल, चेउँदी (चौंदी), जाल, माहाजाल, तथा करेण्ट जाल (गिल नेट) प्रयोग गर्न हुदैन ।
- (३) कर्णाली नदि बाहेक अन्य नदि वा खोलानालामा जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखाका आकार (साइज) दुई सेन्टिमिटर (विस मिलिमिटर) भन्दा सानो आँखाको आकार (साइज) र पाँच सेन्टिमिटर (पचास मिलिमिटर) वा सो भन्दा ठूलो आँखाको आकार (साइज) भएको जाल, चेउँदी (चौंदी), जाल, माहाजाल एवं करेण्ट जाल (गिल नेट) वा मच्छर भुल प्रयोग गर्न हुदैन ।
- (४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि हेल्का, टापी, ढीडिया, भुर्का थाप्ने जस्ता परम्परागत रूपमा प्रयोग हुदै आएका साधन वा सामग्री प्रयोग गरी माछ्य समाल वा मार्न सकिने छ ।
- (५) जलचर समाउनका लागि घन हान्ने, दुवाली वुज्ने, धुन्ने वा फर्काउने, पटेलो थाप्ने, डोजर जस्ता मेसिनको प्रयोग गरी नदिको धार फर्काउने जस्ता तरीका, माध्यम वा औजार प्रयोग गर्न तथा रात्रीको समयमा माछ्य समाल वा मार्न एवं सहर जस्ता माछ्यले फुल पार्न जेष्ठ, आषाढ र श्रावण महिनामा बल्द्धीको प्रयोग गरी माछ्य वा जलचर समाउन वा पक्रन पाईने छैन ।
६. पैठारी वा खरिद र बिक्रीमा प्रतिबन्धः कसैले पनि जलचर समाल वा मार्नका लागि विषालु पदार्थ, विषादी, व्याट्री, जालको आँखाको साइज दुई सेन्टिमिटर (विस मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र दस सेन्टिमिटर (एक सय मिलिमिटर) वा सो भन्दा ठूलो आँखाको साइज भएको जाल, चौंदीं जाल, महाजाल र करेण्ट जाल पैठारी वा खरिद बिक्री गर्न वा गराउन पाईने छैन ।

७. मत्स्य भन्याड, जलचर ह्याचरी बातावरणीय वहाव सम्बन्धि व्यवस्था:

- (१) विद्युत, खानेपानी, सिंचाई वा अन्य कुनै प्रयोजनको लागि बाँध निर्माण गर्ने निकायले जलचरको आवागमनमा बाधा पर्न नदीनको लागि सम्भव भएसम्म मत्स्य भन्याड (फिस ल्याडर) निर्माण गर्नु पर्नेछ । मत्स्य भन्याड निर्माण गर्न वैज्ञानिक वा प्राविधिक रूपमा सम्भव नहुने भएमा त्यस्तो ठाउँमा वा आसपासको क्षेत्रमा जलचरको कृत्रिम प्रजनन गराउनको निमित्त जलचर ह्याचरी तथा जलचर नर्सरीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- २) उपदफा (१) बमोजिभको निर्माण कार्य गर्दा कार्यपालिकालाई पूर्व जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको वाँध निर्माण र सञ्चालन गर्दा तल्लो तटको जैविक विविधता र सामाजिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई आघात वा क्षति पुग्न नदिन सुख्खा याममा नदी वा तालको प्रवाहको कम्तीमा पच्चिस प्रतिशत न्यूनतम वातावरणीय वहाव (इनभायरोमेन्टल फ्लो) सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

८. मत्स्य भन्याड तथा संरचनाका ढोका थुन्न वा भत्काउन नहुने : अधिकार प्राप्त व्यक्ति वाहेक अरु कसैले पनि जलचरको संरक्षणको लागि नदी वा तालमा राखिएका मत्स्य भन्याड, वाँध तथा अन्य कुनै किसिमको संरचनाको ढोकालाई थुन्न वा भत्काउन हुँदैन ।

९. नदी र ताल प्रदूषित गराउन नपाइने : कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कुनै काम कारोबार गर्दा उत्पन्न हुने फोहरमैला यथाशक्त्य कम निष्कासन गर्नु पर्नेछ र फोहरबाट निस्केको दूषित पानी, फोहरबाट निस्केको दूषित पानी रसाएर (लिचेट) जान सक्ने गरी वा ढल नदी वा तालमा चुहावट वा उत्सर्जन गरी नदी वा ताल प्रदूषित गर्न गराउन हुँदैन ।

१०. पालेको माछा, शांखे किरा, भिङ्गे माछा र अन्य जलचर नदी वा तालमा निष्कासन गर्न प्रतिवन्ध :

(१) ताल, तलैया, पोखरीमा पालेको स्थानीय जातको वा अन्य मुलुकबाट आयातित माछा, भिङ्गे माछा, शांखे किरा, कछुवा लगायत अन्य जलचर नदी, खोलानाला वा सावंजनिक ताल, तलैया, पोखरी, दह तथा सिमसारमा छाडन वा निष्कासन गर्नु हुँदैन ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि "निष्कासन" भन्नाले माछा, भिङ्गे माछा, शांखे किरा, लगायत अन्य जलचर ल्याएर राख्नु, जम्मा गर्नु वा कुनै हिसावले वा तरिकाले फुल्किएर, फुत्काएर वा बगेर नदी वा तालमा जानु वा निष्कासन हुनु समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

(२) कुनै व्यक्ति, निकाय वा संघ संस्थाले माछा पालनका लागि पोखरी निर्माण गर्दा पोखरीको डिल जमिनको सतह माथि साधारणतया कम्तीमा पनि एक दशमलव पाँच मिटर अग्लो हुनु पर्ने छ ।

११. कार्यपालिकाले आदेश जारी गर्न सक्ने:

(१) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएका स्थान, याम, ऋतु, महिना वा नदी वा तालमा कार्यपालिकाको अनुमती विना कुनै पनि व्यक्तिले जलचर समात्त, मार्न तथा चोट पुऱ्याउन नपाउने गरी आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(२) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी माछा तथा अन्य जलचरको संरक्षण सुनिश्चित गर्न नदी वा तालको पुरै वा आशिक भाग वा कुनै क्षेत्रमा माछा र अन्य जलचर समात्त, सक्लन गर्ने वा

क्षति हुनसक्ने क्रियाकलापमा प्रतिवन्ध लगाउन सक्ने वा कुनै ताल वा नदी खोलानालाको त्यस्तो क्षेत्रलाई संरक्षण क्षेत्र घोषणा तथा कायम गर्न सक्नेछ ।

- (३) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी कुनै खास प्रजाति वा महत्वका जलीय स्तनधारी जीव, घस्ने प्राणी, ओत, शंखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय बनस्पति र जलचरलाई संरक्षित जीव वा संरक्षित बनस्पति तोक्न सक्नेछ र त्यस्ता संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्ने प्राणी, शंखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत जलीय बनस्पति, माछा र अन्य जलचर समाल, मार्न तथा चोट पुऱ्याउन वा क्षति हुनसक्ने कुनै पनि क्रियाकलाप गर्न निषेध हुनेछ ।
- (४) उपदफा (१), (२) र (३) बमोजिम प्रकाशित आदेशमा तोकिएका ठाउँ, नदीनालावा खोला वा तालमा रहेका सम्पूर्ण जलचरका सम्बन्धमा कार्यपालिकाको मात्र अधिकार हुनेछ ।

१२. जलचर तथा जलिय जैविक विविधतामा उल्लेखनीय प्रभाव पार्न नहुने :

- (१) यो ऐन प्रारम्भ भएपछि कसैले पनि प्रचलित कानून बमोजिम नगरपालिकाबाट तोकिए बमोजिमको प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न, गराउन हुदैन ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रस्तावको हकमा प्रचलित कानूनमा उल्लेख भए बमोजिम प्रस्तावकले प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ र उपरोक्त बमोजिमको प्रस्ताव नगरपालिमा स्वीकृतीका लागी पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम स्वीकृतिको लागी पेश हुन आएको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदनबाट प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा जलचर र जलिय जैविक विविधतामा पर्ने उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभावलाई कम वा नियन्त्रण गर्न सकिने देखिएमा मात्र नगरपालिकाले प्रस्तावकलाई आवश्यक शर्तहरू तोकी प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

१३. जलचर तथा जलिय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रभावको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण गर्नु पर्ने :

- (१) दफा १२ बमोजिम प्रस्तावकले कुनै प्रस्तावको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा जलचर र जलिय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रभावको अलगै वा छुटै प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन पनि तयार गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृति प्राप्त भएपछि मात्र त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम प्रस्तावकले प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन र जलिय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रभावको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन

तयार गर्दा त्यस्तो प्रस्तावको साथ साथै जलचर र जलिय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावको निराकरण वा न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन र सकारात्मक प्रभावको अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले विस्तृत वातावरणीय व्यवस्थापन योजना पनि तयार गरी कार्यपालिकामा स्वीकृतिका लागि पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) प्रस्तावकले उपदफा (१) बमोजिम तयार गरेको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण अध्ययन प्रतिवेदन र

उपदफा (२) बमोजिम तयार गरेको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना नगरपालिकाबाट स्वीकृति भएपछि मात्र प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

(४) प्रस्तावकले उपदफा (३) बमोजिम प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना पनि साथ साथै कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

१४. नागरिकको कर्तव्य तथा अधिकार :

(१) जलचर, जलीय जैविक विविधता तथा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको संरक्षण तथा दिगो उपयोग गर्नु प्रत्येक व्यक्ति, समूह, संस्था वा निकायको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) नदी वा ताल, सिमसारमा कुनै पनि किसिमबाट मिचाहा प्रकृति वा प्रजातिका जलीय जीव तथा जलचर निष्कासन वा विसर्जन हुन नदिनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) कार्यपालिकाले तोकेको संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घसने प्राणी, शांखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचरको नागरिकले विशेष सुरक्षा, संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गर्नु पर्नेछ ।

(४) कार्यपालिकाको लिखित पुर्व अनुमति बेगर र मापदण्ड विपरीत हुने गरी सामुदायिक नदी र सामुदायिक तालबाट ढुङ्गा, गिट्ठी, बालुवाको उत्खनन, निष्कासन गर्न वा गराउन हुदैन ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कार्यपालिकाले दफा २३ बमोजिम समुदायलाई हस्तान्तरण गरेको वा सुम्प्यएको सामुदायिक नदी क्षेत्र बाहेक नदीको अन्य क्षेत्र वा भागको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण गराई सोको प्रतिवेदन तथा वातावरण व्यवस्थापन योजना अनुरूप मात्र कुनै व्यक्तिलाई ढुङ्गा गिट्ठी बालुवाको उत्खनन, निष्कासनको अनुमति दिनु पर्नेछ ।

(६) नदी वा तालमा फोहोरको विसर्जन, फोहरबाट निस्केको दूषित पानी, फोहरबाट निस्केको दूषित पानी र साएर (लिचेट) जानसक्ने गरी वा ढल नदी वा तालमा उत्सर्जन नगरी नदी र ताल प्रदुषित हुनबाट बचाउनु प्रत्येक व्यक्ति, समूह, संस्था र निकायको कर्तव्य हुनेछ ।

- (७) नेपाली नागरिकलाई यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली र यस ऐन वा नियमावली अन्तर्गत जारी गरिएको आदेशको अधिनमा रही जलचर समाल वा मार्न र जलीय जैविक विविधताका अवयवहरुको दिगो उपयोग गर्ने अधिकार हुनेछ ।

परिच्छेद. ३

जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन समिति, समन्वय परिषद् तथा संरक्षण क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था

१५. कार्यपालिकाले व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सक्ने :

- (१) जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, र दिगो उपयोग तथा सो बाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धी विषयमा कार्यपालिकालाई नीतिगत मार्गदर्शन र राय सल्लाह दिन तथा तल्लो कर्णाली जलाधारको जलीय जैविक विविधता र तल्लो कर्णाली जलाधारको सामुहिक व्यवस्थापन गर्न तल्लो कर्णाली जलाधार क्षेत्रभित्र अवस्थित स्थानीय तह तथा निकायहरु बीच समन्वय र सहकार्य समेत गर्नको लागि नगरपालिकाले जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) वमोजिमको समिति गठन गर्दा नगरपालिकाको प्रमुखको अध्यक्षतामा गठन गर्नु पर्ने छ, र सो समितिमा नगरपालिकाको उपप्रमुख, सम्बन्धित वडाध्यक्ष, स्थानीय बुद्धिजीवी तथा समाजसेवी र समूहको प्रतिनिधि समेत रहने गरी कम्तिमा एघार सदस्सिय समिति गठन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) वमोजिम गठन गरिने समितिको अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि पाँच वर्षको हुनेछ ।
- (४) उपदफा (१) वमोजिम गठन गरिने समितिको वैठकसम्बन्धी र अन्य व्यवस्था नगरपालिकाले निर्धारण गरे वमोजिम हुनेछ ।
- (५) उपदफा (१) वमोजिम गठन गरिने समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार नगरपालिकाले तोके वमोजिम हुनेछ ।

१६. कार्यपालिकाले समन्वय परिषद गठन गर्न सक्ने :

- (१) तल्लो कर्णाली जलाधार क्षेत्र भित्र जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धमा तल्लो कर्णाली जलाधार क्षेत्र भित्र अवस्थित मोहन्याल गाउँउपालिका, लम्कीचुहा नगरपालिका, भजनी नगरपालिका, जानकी गाउँउपालिका तथा अन्य स्थानीय तह र निकायहरुका विचमा समन्वय र सहकार्य गर्न, संयुक्त नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्न टिकापुर नगरपालिकाले उपरोक्त स्थानीय तहहरुसँग

समन्वय गरी जलचर तथा जलीय जैविक विविधता समन्वय परिषद गठन गर्न सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम परिषद गठन गर्दा तल्लो कर्णाली जलाधार क्षेत्र भित्रका स्थानीय तहहरु मध्येवाट वर्णानुकम बमोजिम क्रमिक रूपमा आलोपालो गरी सम्बन्धित स्थानीय तहका प्रमुख वा अध्यक्षको संयोजकत्वमा एक परिषद गठन गर्नुपर्नेछ र सो परिषदमा नगरपालिकाको प्रमुख, गाँउपालिकाको अध्यक्ष, उप-प्रमुख, उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय निकुञ्ज मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको अध्यक्ष, सम्बन्धित वडा अध्यक्ष, स्थानीय बुद्धिजीवी, समाजसेवी र महिला, दलित तथा आदिवासी जनजाति र समूह समेतको प्रतिनिधित्व रहने गरी बढीमा १७ सदस्सिय समन्वय परिषद गठन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने परिषदको पदावधि पाँच वर्षको हुनेछ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने परिषदको वैठक सम्बन्धी र अन्य व्यवस्था परिषदले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।
- (५) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने परिषदको काम, कर्तव्य र अधिकार उपदफा (१) मा उल्लेख भएका काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त परिषदले तोके बमोजिम हुनेछ।

१७. जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्न सक्ने: जलचर तथा जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग, सो वाट प्राप्त लाभको समन्वयिक वितरण र जलीय जैविक विविधता स्वस्थ अवस्थामा भावी पुस्तालाई हस्तान्तरण सुनिश्चित गर्नका लागि कार्यपालिकाले जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न सक्ने छ ।

१८. जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र तोकन सक्ने:

- (१) जलीय जैविक विविधता संरक्षणका दृष्टिले महत्वपूर्ण जलीय जैविक विविधताको प्रचुरता भएको क्षेत्र, महत्वपूर्ण प्रजातिका जलचर, जलीय वनस्पति, त्यस्ता प्रजाति वा आनुवाशिक स्रोत विद्यमान भएको क्षेत्र, जलीय जैविक विविधताको वासस्थानको संरक्षण वा संकटासन्न प्रजातिहरुको जनसंख्या र पर्यावरणीय समुदायको सुरक्षा गर्न वा ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्वका जलीय स्थलहरु भएको नगरपालिकाक्षेत्र भित्रको कुनै नदी वा खोलाको सम्पूर्ण वा केही भाग वा कुनै ताललाई कार्यपालिकाले त्यसको चारकिल्ला समेत खुलाएको सूचना स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन गरी जलीय जैविक विविधता संरक्षणक्षेत्र तोकन वा कायम गर्न सक्नेछ ।

खण्ड ३, संल्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले एकपटक घोषित गरिसकेको जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रको स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सिमाना हेरफेर वा परित्याग गर्न सक्नेछ ।

१९ जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रमा गर्न नहुने कार्य : कार्यपालिकाको लिखित अनुमतिनालिई कुनै पनि व्यक्तिले संरक्षण क्षेत्रमा देहायको काम गर्न पाउने छैन:-

- (क) जलचर र जलीय जैविक विविधताका अवयव संकलन गर्न,
- (ख) संरक्षण क्षेत्रभित्र बग्ने नदी, खोला, ताल, दह वा पानीको कुनै स्रोत वा त्यस्ता नदी, खोलाकासहायक नदी, खोला थुन, फर्काउन वा त्यस्ता नदीवा तालमा कुनै हानिकारक वा विस्फोटक वस्तु वा पदार्थहरु प्रयोग गर्न,
- (ग) कुनै भू-भाग कञ्जा गर्न, सफा गर्न, आवादी गर्न, खेती गर्न वा कुनै बाली उब्जाउन वा काटन,
- (घ) ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, खानी खन्न, वा कुनै खनिज पदार्थ, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवामाटो वा अन्य यस्तै पदार्थ हटाउन,
- (ङ) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण विना जिल्ला सडक, सहरी सडक, ग्रामीण सडक वा साना सहायक सडक निर्माण गर्न,
- (च) रुख, विरुवा, भाडी काटन, ढालन, हटाउन, छेक्न वा आगो लगाउन वा अरु कुनै प्रकारले हानी नोक्सानी पुन्याउन,
- (छ) जलीय जैविक विविधताका अवयव, जलचर, जलीय वनस्पति, जलीय जलचर, पंक्षी वा तिनको वासस्थानलाई क्षति पुन्याउन,
- (ज) जलचर तथा जलीय जैविक विविधताका अवयव, जलीय वनस्पति, जलीय पंक्षीलाई समात, पक्न, मार्न वा अन्य कुनै किसिमले क्षति पुन्याउन,
- (झ) नदी वा तालमा विष, वा हातहतियार खर खजाना वा औजार लैजान वा प्रयोग गर्न,
- (ञ) कार्यपालिकाले तोकेका अन्य कार्यहरु ।

२०. जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रमा सेवा सुविधाको संचालन :

- (१) संरक्षण क्षेत्रको सुरक्षा र सर्वोपरि हितको निमित्त कार्यपालिकाले कार्यविधि तर्जुमा गरी उक्त कार्यविधि बमोजिम कुनै व्यक्ति वा निकाय संग करार गरी घरवास (होम स्टे), होटल, लज, जलीय पर्यटन, जलयात्रा वा यातायात वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा वा सुविधाको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्ति वा निकायसंग करार गरी घरवास (होम स्टे), होटल, लज, जलीय पर्यटन, जलयात्रा वा यातायात वा यस्तै

किसिमका अन्य सेवा सञ्चालन गर्दा जलचर एवं जलीय जैविक विविधतामा प्रतिकूल असर पर्ने गरी गर्नु हुदैन ।

- (३) उपदफा (१) बमोजिम करार नगरी कुनै पनि व्यक्ति वा निकायले संरक्षण क्षेत्र भित्र कुनै पनि किसिमको सेवा वा सुविधा सञ्चालन गर्न पाउने छैन ।

परिच्छेद ४

समुदायमा आधारित जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

२१. ताल वा नदी समूहलाई हस्तान्तरण गर्नसक्ने :

- (१) कार्यपालिकाले सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहलाई विधान बमोजिम ताल वा नदीको कुनै निश्चित भाग वा क्षेत्रको विकास, भरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग गर्न तथा नेपाल कानूनले संरक्षित प्रजातिहरु बाहेकका जलीय जैविक विविधताका विभिन्न बबयबहरु, स्तनधारी जीव, घस्तने प्राणी, शंखे किरा, माछा, किङ्गे भाष्या, लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचर समात्न, मार्न वा संकलन, बिकी वितरण गर्न र अन्य माध्यमद्वारा प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण गर्न पाउने गरी ताल वा नदीको कुनै भाग सामुदायिक ताल वा नदीको रूपमा समूहलाई सुम्पन वा हस्तान्तरण गर्नसक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले समूहहरुलाई परिचालन गरी तोकिए बमोजिम सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह गठन गर्न विधान तयार गर्न आवश्यक प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक नदी वा ताल सुम्पदा वा हस्तान्तरण गर्दा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सामुदायिक नदी वा ताल हस्तान्तरणको प्रमाणपत्र दिनेछ ।
- (४) नगरपालिका र वडा स्तरमा गठित अनुगमन समितिले उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण गरिएको सामुदायिक नदी वा तालको कम्तीमा चार महिनामा एक पटक अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

२२. सामुदायिक नदी र तालको निर्धारण:

- (१) कार्यपालिकाले नदी वा तालको कुनै भाग वा क्षेत्र समूहलाई सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा सुम्पदा वा हस्तान्तरण गर्दा गाँउ वस्तीबाट नदी वा तालको दूरीका साथै नदी वा ताल व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय

समूहहरुको चाहना, व्यवस्थापन क्षमता र परम्परागत उपभोग समेतलाई ध्यान दिनु पर्नेछ ।

- (२) समूहको घरधुरी पहिचान गर्दा देहायका आधारहरुलाई मध्येनजर गरी गर्नु पर्नेछ;
- (क) सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा हस्तान्तरण गरिने नदी क्षेत्र वा तालको जलचरमा आश्रित समुदाय
  - (ख) सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा हस्तान्तरण गर्ने नदी क्षेत्र वा तालमा आश्रित घरधुरी
  - (ग) नदीको उक्त क्षेत्र वा ताल परम्परागत रूपमा भोगचलन गर्दै आएका घरधुरी
  - (घ) नदीको उक्त क्षेत्र वा ताल पायक पर्ने घरधुरी
  - (ङ) नदीको उक्त क्षेत्र वा तालको संरक्षण र व्यवस्थापनमा योगदान दिन सक्ने घरधुरी
  - (च) नदी वा तालको व्यवस्थापनमा योगदान दिन सक्ने अन्य विकल्प नभएका टाढाका घरधुरी
  - (छ) समूहमा समावेश हुने चाहना भएका नदीका क्षेत्र वा तालमा आश्रित घरधुरी
२३. सामुदायिक नदी वा ताल हस्तान्तरण गरिने र जलचर संरक्षण समूहको गठन तथा दर्ता प्रकृया:
- (१) कुनै नदी क्षेत्र वा ताललाई सामुदायिक नदीक्षेत्र वा तालको रूपमा व्यवस्थापन गर्ने चाहने समुदायका सदस्यहरुले कार्यपालिकाको कार्यालयमा वडा समितिको सिफारिस सहित लिखित रूपमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
  - (२) उपदफा(१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले यथाशब्द चाँडो प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन प्राविधिक कर्मचारीलाई सम्बन्धित क्षेत्रमा खटाउनु पर्नेछ ।
  - (३) उपदफा(२) बमोजिम नगरपालीकाका कर्मचारीले सम्बन्धित वडा कार्यालय समेतको सहयोग लिई समूह गठन गर्न र त्यसको विधान तयार गर्न समुदायलाई सहयोग गर्नु पर्नेछ । समूहको विधानमा अन्य कुराहरुको अतिरिक्त दफा २४ मा उल्लेखित कुराहरुको सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।
  - (४) उपदफा(३) बमोजिम तयार भएको विधानमा उल्लोख भए अनुरूप नदी वा तालको सामुदायिक नदी वा तालका रूपमा समुदायलाई सुम्पनेवा हस्तान्तरण गरिने भाग वा क्षेत्रमा अवस्थित घरधुरी सदस्य रहने गरी एक समूह गठन गरी समूहको विधान सहित अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा समूह दर्ता गराउन समूह

भेला गराई उक्त भेलाको निर्णय तथा उक्त भेलामा उपस्थित प्रत्येक घरधुरीका एक एक व्यक्तिको सहिछाप सहित दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

- (५) उपदफा(४) बमोजिमको दरखास्त दिने समूह त्यसको विधान अनुरूप गठन भएको देखिन आएमा कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो समूहलाई दर्ता गरी, यस ऐन तथा नगरपालिकाले तोकिदिएको शर्तहरु पालन गर्न कवूलियतनामा गराई अनुसूची- २ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ ।

२४. समूहको विधानमा रहनुपर्ने कुराहरु : समूहले देहायका कुराहरु समावेश गरी सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विधान तयार गर्नु पर्नेछ;

(क) समूहको नाम, ठेगाना, समूहको उद्देश्य तथा कार्यहरु, सामुदायिक नदीक्षेत्र वा ताल व्यवस्थापनको उद्देश्य;

(ख) प्रस्तावित सामुदायिक नदीक्षेत्र वा तालको विवरण- नाम, सिमाना, क्षेत्रफल, नगर र वार्ड नम्बर, नदीक्षेत्र वा तालको अवस्था र किसिम,

(ग) सामुदायिक नदीक्षेत्र वा तालको नक्सा, नदीको क्षेत्र वा भाग विभाजन र यसको विवरण- सिमाना, क्षेत्रफल, माछा लगायत अन्य जलचरको किसिम, मुख्य जातेवं प्रजाति, उपयोगी जात र प्रजाति, तथा प्राकृतिक पुनरुत्पादनको स्थिति,

(घ) समूहलाई हस्तान्तरण हुने वा सुम्प्ने सामुदायिक नदीक्षेत्रवा तालक्षेत्रभित्र रहने समूहका सदस्यको घरधुरी क्षेत्रभित्र रहने घरधुरी संख्या, सदस्यहरुको नाम, थर र वतन, पारिवारिक विवरण महिला, पुरुष संख्या,

(ङ) जलीय स्तनधारी जीव, घस्ने प्राणी, शंखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचर जलीय जैविक विविधताका विभिन्न अवयवहरु, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धी प्रावधान र सम्बद्धनका अन्य कार्यहरु,

(च) ओत तथा अन्य जलीय स्तनधारी जीव, घस्ने प्राणी, शंखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलचरको प्रजनन क्षेत्र, माछाका भुराहरु खेल्ने र हुर्कने ठाउँ, भाग, त्यस्ता क्षेत्रको विवरण र संरक्षण तथा व्यवस्थापनको तरिकाको विवरण,

(छ) प्रस्तावित सामुदायिक नदीक्षेत्र, खोलानाला, गहीरो रह क्षेत्र, ताल, तलैया, दह, सिमसारको कुन कुन क्षेत्रमा वर्ष भरि जलीय स्तनधारी जीव, घस्ने प्राणी, शंखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचर समात्ल वा मार्न प्रतिवन्ध लगाउने हो त्यस्ता क्षेत्रको विवरण,

(ज) दुर्लभ, संकटासन्न, र संकटापन्न प्रजातिका माछा तथा अन्य जलचरहरुको संरक्षण सम्बन्धी प्रावधान,

- (म) जलीय स्तनधारी जीव, घस्तने प्राणी, शांखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचरको अदिगो रूपमा संकलन गर्ने कार्य र दोहन नियन्त्रण गर्न अपनाइने तरिकाहरु,
  - (ञ) एक वर्षमा कुन कुन महिनामा र कुन कुन ऋतुमा नेपाल कानूनले वा नगरपालीकाले संरक्षित तोकेका प्रजातिहरु वाहेकका जलीय स्तनधारी जीव, घस्तने प्राणी, शांखे किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलचर संकलन गर्ने हो सो को विवरण,
  - (ट) हेरालो सम्बन्धी व्यवस्था र मान्दा तथा जलचरको अनियमित वा गैर कानूनी रूपमा संकलन कार्यको रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी समुदायमा आधारित व्यवस्था
  - (ठ) माछा र अन्य जलचरको विक्री वितरण र जलीय जैविक विविधता मैत्री उद्यम वा पर्याप्यर्टन एवं अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने आम्दानीको उपयोग सम्बन्धी व्यवस्था,
  - (ड) प्रस्तावित सामुदायिक नदीक्षेत्र वा तालमा एकल महिला, अपाङ्ग, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी र विपन्नका लागि समन्यायिक पहुँच, दिगो उपयोग र समन्यायिक लाभको बाँडफाँड सम्बन्धी प्रावधान,
  - (ढ) एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशीर विपन्न घरबुरीलाई प्रदान गरिने विशेष सुविधा, सहुलियत र प्रतिफलको विवरण,
  - (ण) समूहको सदस्यता, सदस्यता प्राप्ति सम्बन्धी व्यवस्था तथा शुल्क, सदस्य समाप्ति सम्बन्धी व्यवस्था,
  - (त) समूहको सदस्यता प्रदान गर्दा जलचरमा आधित समुदायलाई प्राथमिकता दिने सम्बन्धी व्यवस्था,
  - (थ) साधारणसभा तथा विशेष साधारणसभाको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था,
  - (द) कार्यसमितिको गठन, कार्यसमितिका प्रमुख पदहरूमा महिलाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चत गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था,
  - (घ) कार्य समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार, पदाधिकारीहरुको काम, कर्तव्य तथा अधिकार,
  - (न) कार्यसमितिका पदाधिकारी वा सदस्यको जिम्मेवारी समाप्त हुने अवस्था,
  - (ए) समूहका सदस्यहरूलाई हुन सक्ने जरिवाना सम्बन्धी व्यवस्थाको उल्लेख,
  - (फ) विधान विपरित काम गर्ने समूहका सदस्यहरूलाई दिईने सजायहरु र समूहका सदस्यहरूलाई सजाय दिंदा पूरा गर्नु पनि कार्यविधि,
  - (व) कार्यपालिकाले तोकेका अन्यविषयक स्तुहरु।
- २५. समानुपातिक समावेशीता तथा समन्याय कायम गर्नु पर्ने :**

- (१) समूहका सदस्यमा कमितमा एकाउन्न प्रतिशत महिला, एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, धार्मिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्नवर्गका सदस्य हुनु पर्नेछ ।
- (२) कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कमितमा चार सदस्य महिला, दलित वा जनजाति समुदायबाट हुनु पर्नेछ ।
- (३) कार्यसमितिको अध्यक्ष, सचिव, र कोपाध्यक्ष पद मध्ये कुनै दुई प्रमुख पदमा महिलाको प्रतिनिधित्व हुनु पर्नेछ ।
- (४) समूहले महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, धार्मिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न सदस्यलाई अन्य सदस्यको तुलनामा जलीय श्रोत र जलचरमा समन्यायिक पहुँच र लाभको समन्यायिक वितरण सुनिश्चित गर्नका लागि समूहका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, मधेशी तथा विपन्न सदस्यलाई जलीय श्रोत र जलचरमा अन्य सदस्य भन्दा कम्तीमा पचास प्रतिशत भन्दा बढी पहुँच दिनुपर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : उप दफा (४) को प्रयोजनको लागि "समन्यायिक पहुँच" भन्नाले समूहका सदस्यहरूलाई एक हप्तामा दुइ दिन माछा समाल वा मार्न दिने हो भने महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, मधेशी, धार्मिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न सदस्यलाई एक हप्तामा तिन दिन माछा संकलन गर्न वा मार्न दिने सम्फन्नु पर्छ ।

२६. सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह संगठित संस्था हुने:

- (१) सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित, संगठित र गैर नाफामूलक सामाजिक संस्था हुनेछ ।
- (२) समूहको आफ्नो एउटा छुटै छाप हुनेछ ।
- (३) समूहले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेच विखन गर्न वा अन्य किसिमले बन्दोवस्त गर्न सक्नेछ ।
- (४) समूहले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट नालिस उजुरी गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजूर लाग्न सक्नेछ ।

२७. प्रतिवेदन दिनु पर्ने:

- (१) समूहले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको छ महिना भित्र तोकिए वमोजिम आर्थिक विवरण तथा सम्बन्धित समूहलाई सुम्पिएको वा हस्तान्तरण गरिएको सामुदायिक नदी वा तालको स्थिति समेत खुलाई समूहले आफ्नो क्रियाकलापको साधारण सभाबाट पारित वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन र आगामी वर्षको कार्ययोजना नगरणालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) वमोजिम प्राप्त वार्षिक प्रतिवेदन र कार्ययोजनाको आधारमा नगरणालिकाले सम्बन्धित समूहलाई आवश्यक सुभान्देश दिन सक्नेछ ।

२८. समूहको कोषः

- (१) समूहको आफ्नो एउटा छुट्टे कोष हुनेछ ।
- (२) कोषमा देहायका रकमहरु जम्मा गरिनेछः-
- (क) सदस्यता शुल्क बाट प्राप्त रकम,
- (ख) माछ्या तथा अन्य जलचरको विक्री वितरणबाट प्राप्त रकम,
- (ग) जलचर र जलीय जैविक विविधता मैत्री उद्यम वा पर्याप्यटन कार्यक्रम संचालनबाट प्राप्त रकम,
- (घ) प्रदेश सरकार र नगरपालीकाबाट प्राप्त अनुदान रकम,
- (ड) कुनै स्वदेशी व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त अनुदान, सहायता वा दान दातव्यको रकम वा पुरस्कार,
- (च) यस ऐनको उल्घान भएको अवस्थामा नगरपालीकाले गरेको जरिवानाबाट उठेको रकमको चालिस प्रतिशतका दरले प्राप्त रकम,
- (छ) समूहले यस ऐन अन्तर्गत गरेको जरिवानाबाट प्राप्त रकम,
- (ज) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।
- (३) समूहको तर्फबाट गरिने खर्च उपदफा (१) वमोजिमको कोषबाट व्यहोरिने छ ।

२९. समूहको कोषको संचालनः

- (१) समूहको कोषमा जम्मा भएको रकम वैकमा समूहको नाममा खाता खोली जम्मा गर्नुपर्नेछ र सो खाता कोषाध्यक्ष र कार्यसमितिले तोकेको एकजना पदाधिकारीको संयुक्त दस्तखतबाट संचालन हुनेछ ।
- (२) समूहको कोषाध्यक्ष पदमा महिला निर्वाचित नभएको अवस्थामा, उपदफा (१) वमोजिम कार्यसमितिले एक जना पदाधिकारी तोकदा महिला पदाधिकारीलाई तोकनु पर्ने छ ।
- (३) समूहको कोषको व्यवस्थापन, खाता संचालन तथा संस्थागत विकासका लागि नगरपालिकाले तालिमको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- (४) समूहको आम्दानी र खर्चको वार्षिक लेखापरीक्षण समूहको साधारण सभाले तोकेको लेखापरीक्षकबाट हुनेछ ।
- (५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि साधारण सभाले लेखापरिक्षक तोकदा कुनै लेखापरीक्षण कम्पनीलाई लगातार दुई आर्थिक वर्ष भन्दा बढी तोकनपाउने छैन ।
- (६) उपदफा (४) वमोजिमको लेखापरीक्षण समूहले आर्थिक वर्ष समाप्त भएको ६ महीना भित्र गराई लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको एक प्रति नगरपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (७) प्रमूख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले खटाएको कर्मचारीले समूहले राखेको आम्दानी र खर्चको लेखा समय समयमा जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।
- (८) कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए वमोजिम हुनेछ ।

खण्ड २, संख्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

३०. सामुदायिक नदी वा तालको लगत राख्ने : प्रमुख प्रसाशकीय अधिकृतले समूहलाई सामुदायिक नदी वा ताल हस्तान्तरण गरेपछि सोको लगत आफ्नो कार्यालयमा राख्नु पर्नेछ ।
३१. माछ्य लगायत जलचरको तथाक राख्ने :
- (१) कार्यपालिकाले नगरपालीका क्षेत्र भित्रको नदी, खोलानाला, ताल तरैया, सिमसारमा पाईने जलीय स्तनधारी जीव, घसने प्राणी, शंखे किरा, माछ्य, भिङ्गे माछ्य, लगायत अन्य जलचरको विशेषज्ञ मार्फत स्थानिय जानिफकार समेतको संलग्नतामा सर्वेक्षण गराई लगत अभिलेख आफ्नो कार्यालयमा राख्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले राख्ने लगत कार्यपालिकाले प्रत्येक तिन वर्षमा अद्वावधिक गर्नुपर्नेछ ।
३२. स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने : यस ऐनको दफा २३ बमोजिम कर्तृ नदी क्षेत्र वा ताल नगरपालिकाले समूहलाई सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा व्यवस्थापन गर्न समूहलाई हस्तान्तरण गरेको कारणले मात्र नदी वा तालको स्वामित्व कुनै पनि समूहलाई हस्तान्तरण हुने छैन ।
३३. सामुदायिक नदी वा तालमा गर्न नहुने काग :
- (१) समूहले सामुदायिक नदी वा तालमा विधानले निषेध गरेका कार्यको अतिरिक्त देहायको कुनै कार्य समेत गर्नु गराउनु हुदैन :-
- (क) नदी वा ताल र माछ्य लगायत अन्य जलचर मास्न, सामुदायिक नदी वा तालले चर्चेको जग्गा धितो बन्धकी राख्न वा अरु कुनै किसिमले हस्तान्तरण गर्न,
- (ख) यस ऐन तथा जलचर संरक्षण ऐन, २०१७ विपरित जलचर पकन वा मार्न दा अन्य कार्य गर्न तथा प्रचलित कानून विपरित वन्य जन्तु पकन वा मार्न,
- (ग) नदीको सनातन बहावको धार परिवर्तन गर्न,
- (घ) भू-क्षय हुने कुनै काम गर्न,
- (ङ) कार्यपालिकाको अनुमति बेगर माटो, दुंगा, गिटी, बालुवा आदि निकाल वा ओसार पसार गर्न,
- (च) जलीय जैविक विविधताको बास स्थान, खाद्यचक्र र जलीय जैविक विविधतामा इास आउने अन्य कुनै काम गर्न,
- (छ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू।
३४. जलचरको संकलन तथा विक्री वितरण :
- (१) समूहले यस ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली, यस ऐन वा नियमावली अन्तर्गत जारी गरिएको आदेश र विधानमा व्यवस्था भए बमोजिम मात्र माछ्य र अन्य जलचर संकलन तथा विक्री वितरण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) वमोजिम माछा लगायत अन्य जलचर संकलन गर्ने कार्यका साथ साथै उक्त नदीक्षेत्र वा तालमा समूहले संरक्षण, पुनरुत्थान, र स्तरोन्नतीका कार्य समेत गर्नु पर्नेछ ।

३५. सदस्यता शूल्क तथा सेवा शूल्क निर्धारण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने :

(१) सदस्यता शूल्क निर्धारण गर्दा समूहका एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा विष्णु घरधुरी सदस्यले समेत वेहोर्न सबने मनासीव रकम मात्र तोकनुपर्ने छ ।

(२) समूहले सेवा शूल्क निर्धारण गर्दा समूहका घरधुरी सदस्यले संकलन गर्ने माछाको बजार मूल्यको कमितमा २ प्रतिशत र बढीमा पाँच प्रतिशत सम्म सेवा शूल्क निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) वमोजिम निर्धारण गरेको सेवा शूल्क प्रत्येक सदस्यले भूक्तानी गरे पछी मात्र निजले संकलन गरेको माछा विक्री वितरण गर्नु पर्नेछ ।

३६. विधानमा संशोधन :

(१) समूहले समूहको विधानको संसोधन गर्नु पर्ने भएमा संसोधन सम्बन्धि प्रस्ताव समूहको साधारण सभाको दुई तिहाई बहुमतको निर्णयबाट पारित गराई सो वमोजिम आवश्यकता अनुसार समयानुकूल संशोधन गर्न सबनेछ र त्यस्तो संशोधन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट स्वीकृत भएपछि मात्र लागू हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) वमोजिम समूहले विधानमा गरेको संशोधनले नदी वा ताल तथा जलचर वा जलीय जैविक विविधतामा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो संशोधनको जानकारी प्राप्त भएको तीस दिनभित्र समूहलाई सो संशोधन लागू नगर्न निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु समूहको कर्तव्य हुनेछ ।

३७. नविकरण गराउनु पर्ने :

(१) समूहले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको छ महिनाभित्र नगरकार्यपालिकाको कार्यालयमा समूहको नविकरण गराउनु पर्ने छ ।

३८. सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सकिने :

(१) दफा २३ वमोजिम सुमिएको सामुदायिक नदी वा तालमा समूहले विधान वमोजिम कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा नदी वा ताल तथा जलचर, जलीय जैविक विविधता वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यस ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली वा यस ऐन वा नियमावली अन्तर्गत जारी गरिएको आदेश वमोजिम पालन गर्नु पर्ने शर्तहरू पालन नगरेमा नगरपालिकाले त्यस्तो समूहको दर्ता खारेज गर्न र त्यस्तो सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम समूहको दर्ता खारेज गरी सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि त्यस्तो समूहलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम सफाई पेश गरेमा सफाई सन्तोषजनक पाइएको समूहका पदाधिकारीलाई भविष्यमा यस ऐन, नियम, प्रचलित ऐन कानून र समूहको विधानको पूर्णतः पालना गर्ने कागज गराई समूहको दर्ता खारेज गर्ने प्रक्रिया अन्त्य गरिने छ ।
- (४) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि समूहको कार्यकारी समितिका पदाधिकारी वा सदस्यहरूले समूहको हितको नाममा वा अन्य कुनै कारणले यस ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली वा समूहको विधान विपरित कुनै काम कारबाही गरेको भनी समूहको वा अरु कसैको उजुरी परेमा त्यस्ता पदाधिकारीलाई र सदस्यलाई यस ऐनमा व्यवस्था भएको जरिवानामा पच्चस प्रतिशत थप जरिवाना हुनेछ ।
- (५) उपदफा (३) बमोजिम कागज गराई सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न समूहलाई निरन्तरता प्रदान गरेकोमा सो समुहले पुनः उपदफा (१) मा उल्लेख भएका क्रियाकलाप गरेमा नगरपालिकाले निर्णय गरी समूहको दर्ता खारेज र सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सक्ने छ ।
- (६) उपदफा (३) र (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि समूहका पदाधिकारीहरूले समूहको हितको नाममा यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा यस ऐन वा नियमावली अन्तर्गत जारी भएको आदेश वा विधान विपरित कुनै काम कारबाही गरेमा निजलाई यस ऐन बमोजिम जरिवाना गर्न बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।
३९. सामुदायिक नदी तथा ताल पूनः सुम्पन सकिने : दफा ३८ को उपदफा (५) बमोजिम फिर्ता लिएको सामुदायिक नदी, खोला, ताल तथा तलैया दफा ५१ बमोजिम तत्सम्बन्धी निर्णय बदर भएमा कार्यपालिकाले साविककै समूहलाई पुनः सुम्पन सक्ने छ ।
४०. विधान विपरित काम गर्नेलाई दण्ड जरिवाना :
- (१) सामुदायिक नदी वा तालमा कुनै सदस्यले विधान विपरित हुने कुनै काम गरेमा निजलाई सम्बन्धित समूहले उपयुक्त नसिहत दिन वा जरीवाना गर्न सक्नेछ र कुनै हानी नोक्सानी भएकोमा बिगो समेत असुल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (२) समूहको सदस्य नभएको व्यक्तिले यस ऐन वा विधान विपरित कुनै कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई यस ऐन बमोजीमको जरिवानाका अतिरिक्त समूहको कार्य समितिको निर्णय बमोजिम निर्धारण गरेको जरिवाना समेत हुनेछ ।

खण्ड २, संख्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

४१. जलीय जैविक विविधता तथा सामुदायिक नदी वा ताल संरक्षणको लागि खर्च गर्नु पर्ने: समूहले विधान बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तिमा तिस प्रतिशत रकम सामुदायिक नदी वा तालको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा, कम्तीमा पैतिस प्रतिशत समूहका विपन्न तथा गरीबीका रेखा मुनी रहेका सदस्यलाई टेवा पुग्ने गरि खर्च गर्नु पर्ने र बाँकी रकम समूहको हितको लागि विकास कार्यमा गरीबी न्यूनिकरण गर्ने कार्यमा खर्च गर्नु पर्नेछ ।
४२. सामुदायिक नदी वा तालमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने : साधारण सभाको निर्णय बमोजिम समूहले नगरपालिकाको पूर्व अनुमति लिई विधानको अधिनमा रही जलचर र जलीय जैविक विविधता मैत्री उद्यम तथा पर्याप्त्यटन कार्यक्रम सामुदायिक नदी वा तालमा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
४३. नयाँ सदस्यसँग बढी सदस्यता शुल्क लिन नमिल्ने : अंशवण्डा भई, बसाई सराई गरी वा अन्य कुनै किसिमले सामुदायिक नदी क्षेत्र भित्र बसोवास गर्न आउने नयाँ घरधुरीले समूहको सदस्यता प्राप्त गर्न निवेदन दिएमा त्यस्ता घरधुरीलाई समूहको कार्यसमितिले सदस्यता शुल्क वापत समूहको विद्यमान सदस्यता शुल्कमा बढीमा पञ्चिस प्रतिशत सम्म मात्र धप सदस्यता शुल्क लिई समूहको सदस्यता प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
४४. वर बुझारत गर्नु पर्ने : समूहको कार्यसमितिको कुनै पदाधिकारी परिवर्तन भएमा वा नयाँ कार्यसमिति गठन भएको अवस्थामा पद त्याग गरेको पदाधिकारीले वा पुरानो कार्यसमितिको पदाधिकारीहरूले नयाँ पदाधिकारीलाई वा नयाँ गठन भएको कार्यसमितिलाई नगदी, जिन्सी तथा अन्य कागजात, लेखा र नगदी कोष आदि पद त्याग गरेको वा नयाँ कार्यसमिति गठन भएको मितिले बढीमा पन्थ दिन भित्र बुझाई सक्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-५

कसुर तथा जरिवाना

४५. कसुर : कसैले देहायको कुनै कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिम कसुर गरेको मानिनेछ :-

- (क) कुनै व्यक्तिले पनि कुनै नदी वा तालमा मा रहेको कुनै जलचरलाई समाल्ने तथा मार्ने अभिप्रायले त्यस्तो नदी वा तालमा वा त्यसको आसपासमा कुनै किसिमको विद्युतीय धार (करेण्ट), विष्टोटक पदार्थ, विषालु पदार्थको प्रयोग गर्ने, तथा वहाव परिवर्तन गरेमा ।
- (ख) कर्णाली नदीमा माछा र जलचर समाल्ने अभिप्रायले जालको आँखाको साइज चार सेन्टिमिटर (चालिस मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र

दस सेन्टिमिटर (एक सय मिलिमिटर) ठुलो प्वाल को जाल, चेउंदी (चौंदी), माहाजाल र करेण्ट जाल जस्ता जाल प्रयोग गर्ने वा घन ठोक्ने कार्य गरेमा,

- (ग) कर्णाली नदी बाहेक अन्य खोला, नदीनाला वा खोलामा जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखाको साइज एक दशमलव दुई सेन्टिमिटर (विसमिलिमिटर) भन्दा सानो आँखाको साइज र पाँच सेन्टिमिटर (पचास मिलिमिटर) वा सो भन्दा ठुलो आँखाको साइज भएको जाल, चेउंदी (चौंदी) जाल, माहाजाल र करेण्ट जाल (गिल नेट) वा मच्छर भुल प्रयोग गरेमा,
- (घ) जलचर वा माछा संकलन गर्न, पक्कन वा मार्न वा अन्य कुनै प्रयोजनका लागि ढोजर वा जेसिबी जस्ता मेसिनको प्रयोग गरी नदी वा खोलाको धार परिवर्तन गरेमा,
- (ड) कसैले पनि जलचर समाल वा मार्नका लागि जालको आँखाको साइज दुई सेन्टिमिटर (विस मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र दश सेन्टिमिटर (एक सय मिलिमिटर) को जाल, चौथी, महाजाल, वा करेण्ट जाल पैठारी वा खरिद बिक्री गरेमा,
- (च) अधिकार प्राप्त व्यक्ति बाहेक अरु कसैले पनि जलचरको संरक्षणको लागि नदी वा तालमा रहेको मत्स्य भन्याड, बाँध तथा अन्य कुनै किसिमको संरचनाको ढोका धुनेमा वा भत्काएमा,
- (छ) तोकिएका जातिका जलचरलाई कार्यपालिकाको इजाजतपत्र बेगर कुनै पनि व्यक्तिले समातेमा, मारेमा, चोट पूऱ्याएमा वा क्षति पूऱ्याएमा,
- (ज) नगरपालीकाले स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित आदेशद्वारा सोही आदेशमा तोकिएका ठाउंको सामुदायिक नदी वा तालमा कार्यपालिकाको इजाजत बेगर कुनै पनि व्यक्तिले जानी जानी जलचरहरु समाल, मार्न वा चोट पूऱ्याउन नपाउने गरी जारी गरेको सूचनाको उलंघन गरेमा,
- (झ) दफा ७ ब्रमोजिम बाँध निर्माण वा सञ्चालन गर्ने निकायले मत्स्य भन्याङ्ग निर्माण नगरेमा वा जलचर हयाचरी वा जलचर नसरीको व्यवस्था नगरेमा,
- (ञ) दफा ७ ब्रमोजिम बाँध सञ्चालन गर्ने निकायले नदीको प्रवाहको पच्चीस प्रतिशत न्यूनतम वातावरणिय बहाव कायम नगरेमा,
- (ट) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले फोहरमैला वा दूषित पानी रसाएर (लिचेट) वा ढल नदी वा तालमा चुहावट वा उत्सर्जन गरी नदी वा ताल प्रदूषित गरेमा,
- (ठ) ताल तलैया पोखरीमा पालेको स्थानीय जातको वा अन्य मुलुकबाट आयातित माछा, फिङ्गे माछा, शंखे किरा, कछुवा लगायत अन्य जलचर

नदी, खोला, खोलानाला वा सार्वजनिक ताल, तलैया, पोखरी, दह वा
सीमसारमा छाडेमा वा निस्कासन गरेमा,

(३) कार्यपालिकाले तोकेको संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्ने प्राणी, शंखे
किरा, माछा, फिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पति र अन्य
जलचरलाई समातेमा, मारेमा, चोट पूऱ्याएमा वा क्षतिपूऱ्याएमा ।

(४) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत
प्रतिवेदनको विपरित हुने गरी कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा ।

(५) वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तर्जुमा नगरेमा वा योजना
नगरपालिकावाट स्वीकृत नगराएमा वा स्वीकृत योजनाको कार्यान्वयन
नगरेमा ।

४६. जरिवाना :

(१) दफा ४५ को खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपालिकाले पहिलो
पटक भए पाँच हजार रुपैयाँ देखि सात हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना,
दोस्रो पटक सोही कसूर गरेमा दश हजार रुपैयाँ र तेस्रो वा सो भन्दा
बढी पटक सोही कसूर गरेमा प्रत्येक पटकको लागि विस हजार रुपैयाँका
दरले जरिवाना हुनेछ ।

(२) दफा ४५ को खण्ड (ख), (ग) र (ङ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई एक
हजार रुपैया देखि तिन हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोस्रो पटक सोही
कसूर गरेमा पाँच हजार रुपैया देखि सातहजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र
सोही कसूर तेस्रो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि
दश हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(३) दफा ४५ को खण्ड (घ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटक भए दश
हजार रुपैया देखि पन्थ हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना, दोस्रो पटक सोही
कसूर गरेमा विस हजार रुपैया देखि पच्चिस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना
र सोही कसूर तेस्रो वा सो भन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि
तिस हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(४) दफा ४५ को खण्ड (च) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पचास हजार रुपैयाँ
देखि तिन लाख रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुनेछ ।

(५) दफा ४५ को खण्ड (छ) र (ज) बमोजिमको कसूर गर्ने लाई पहिलो पटक
भए एक हजार देखि तीन हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना, दोस्रो पटक सोही
कसूर गरेमा तीन हजार रुपैया देखि छ हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना र
सोही कसूर तेस्रो वा सो भन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि
नौ हजार रुपैयाँ देखि पन्थ हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुनेछ ।

(६) दफा ४५ को खण्ड (झ) बमोजिमको कसूर गर्ने लाई नेपाल सरकारसँग
अनुमति लिई बाँध निर्माण गरेको अवस्थामा नेपाल सरकारसँग र सुदूर
पश्चिम सरकारवाट अनुमति प्राप्त गरी बाँध निर्माण गरेको भए सुदूर

पश्चिम सरकारसँग सो बाँध निर्माण गर्ने निकायलाई मत्स्य भन्याड निर्माण गर्न वा ह्याचरी वा जलचर नर्सरीको निर्माण गरी सञ्चालन गर्न गराउन पत्राचार गर्ने ।

- (७) दफा ४५ को खण्ड (ज) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटक एक लाख, दोश्रो पटक तिन लाख, तेश्रो पटक नौ लाख र चौथो पटक समेत सो कसूर गरेमा उद्योगको अनुमति पत्र वा कम्पनीको दर्ता खारेज गर्न प्रदेश र संघीय सरकारसँग पहल गर्ने ।
- (८) दफा ४५ को खण्ड (ट) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटक दुई हजार, दोश्रो पटक तीनहजार, तेश्रो पटक पाँच हजार र सोही कसूर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि दशहजार रूपैयाँका दरले जरिबाना हुनेछ ।
- (९) दफा ४५ को खण्ड (ठ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटक पाँच हजार, दोश्रो पटक दश हजार, तेश्रो पटक बीस हजार र सोही कसूर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि पचीस हजार रूपैयाँका दरले जरिबाना हुनेछ ।
- (१०) दफा ४५ को खण्ड (ड) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटक तिन हजार, दोश्रो पटक छ हजार, तेश्रो पटक नौ हजार र सोही कसूर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि पन्थ हजार रूपैयाँका दरले जरिबाना हुनेछ ।
- (११) दफा ४५ को खण्ड (ढ) र (ण) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई सात लाख रूपैयाँ देखि दस लाख रूपैयाँ सम्म जरिबाना हुनेछ ।

४७. पुरस्कार दिने :

- (१) यस ऐन विपरित कसूर हुन लागेको सुराक दिने वा अभियुक्त पकाउ गर्न सहयोग गर्नेलाई कसूरदारलाई हुने जरिबानाको पञ्चिस प्रतिशत पुरस्कार स्वरूप प्रदान गरिनेछ ।
- (२) उपदफा (१) को बमोजिमको सुराकीको नाम, धर, वतन गोप्य रहने छ ।
- (३) जलचर तथा जलीय जैविक विविधताको संरक्षण दिगो उपयोगमा उत्कृष्ट योगदान पुऱ्याउने समुहलाई कार्यपालिकाले तोकिएको रकम सहित अन्य पुरस्कारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

४८. अनुसन्धान अधिकृत तोकने : यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूरको अनुसन्धान गर्न नगरपालिकाले कम्तीमा पाँचौ तहको कुनै कर्मचारीलाई अनुसन्धान अधिकृतको रूपमा तोकन सक्नेछ ।

४९. कारबाही चलाउने तथा दण्ड जरिबाना गर्ने अधिकारी :

- (१) यस ऐन बमोजिम दण्ड जरिबाना गर्ने अधिकार स्थानीय कार्यपालीकालाई हुनेछ ।

खण्ड २, संख्या १३, स्थानीय राजपत्र भाग १, मिति २०७७/०३/१७

- (२) यस ऐन बमोजिम कारवाही तथा दण्ड जरिवाना हुने मुद्दा अनुसन्धान तथा तहकिकात गर्ने अधिकृतले सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालयको परामर्श तथा सहयोग लिन सक्नेछ ।
५०. प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने : यस ऐन अन्तर्गत कसुर मानिने कुनै कार्य अन्य प्रचलित कानून बमोजिम समेत कसुर हुने रहेछ भने त्यस्तो कसुरमा प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाई कारवाही गर्न यस ऐनमा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।
५१. पुनरावेदन दिन सकिने : दफा ३८ बमोजिम नगरपालिकाको निर्णय उपर चित्त नबुझने वा दफा ४६ बमोजिम कार्यपालिकाले गरेको जरिवानाको आदेश उपर चित्त नबुझने व्यक्तिले त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।
५२. जलचर र तत्सम्बन्धी औजार, माल वस्तु कब्जा गर्न सक्ने :
- (१) जलचर, जलीय जैविक विविधता, जलीय जैविक विविधताका अवयव, स्तनधारी जीव, घस्तने प्राणी, माछा, लगायत जलीय वनस्पति सम्बन्धमा यो ऐन उल्लङ्घन भएको छ भन्ने भरपर्दो कारण देखिएमा त्यस्तो जलचर, जलीय जैविक विविधता, जलीय जैविक विविधताका अवयव, स्तनधारी जीव, घस्तने प्राणी, माछा, लगायत जलीय वनस्पति र सो कसूरसँग सम्बन्धित औजार वा हतियारलाई नगरपालीकाका कर्मचारी वा प्रहरी वा समूहको पदाधिकारीले कब्जा गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गर्ने कर्मचारी वा समूहको पदाधिकारीले सो कब्जा गरिएको औजार, माल वस्तुको विवरण खोली कम्तीमा दुई जना व्यक्तिको रोहवरमा वरामदी मुचुल्का तयार गरी त्यस्तो मालमा खास चिन्ह लगाई नाप जाँच गरी सकभर चाँडो वडा कार्यालय वा नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रतिवेदन र औजार पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गरिएको औजार, हतियार, माल वस्तु, इत्यादि कार्यपालिकाको आदेश उपर पुनरावेदन नपरेमा पुनरावेदनको म्याद सकिएपछि र पुरावेदन परेको अवस्थामा जिल्ला अदालतको फैसला अनुरूप नष्ट गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद

विविध

५३. अधिकार प्रत्यायोजन : नगरपालिकाले यस ऐन बमोजिम आफुलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार कुनै सदस्य, कार्यालय, कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
५४. प्रचलित कानून बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएको विषयमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
५५. नियमावली बनाउन सक्ने : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।
५६. बचाउ : यस ऐनको उद्देश्य तथा विषय क्षेत्रमा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम यस अधि भएका कार्यहरू यसै ऐन बमोजिम भएको मतिनेछ ।

अनुसूची -१

(दफा २३ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको दर्ताको लागि दिइने निवेदन

श्री प्रमुख ज्यू

टीकापुर नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,
टीकापुर, कैलाली

विषय: सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह दर्ता गरिदिने वारे।

जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०७६ को व्यवस्था वमोजिम सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको गठन गरी उक्त समूह दर्ता गरी पाउन सोको विधान संलग्न गरी पेश गरेका छौं। समूहको दर्ता गरी आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग समेत प्रदान गर्नुहुन अनुरोध गर्दछौं।

निवेदक

..... सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको तर्फबाट

क्र. सं. नाम

पद

दस्तखत

- १.
- २.
- ३.
- ४.
- ५.

मिति:-.....

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह
टीकापुर नगर कार्यपालिका
कैलाली जिल्ला नगरपालिका

अनुसूची -२

(दफा २३ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

समूह दर्ताको प्रमाणपत्रको नमूना

टीकापुर नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

टीकापुर, कैलाली

दर्ता नं. :-

मिति:-

समूह दर्ताको प्रमाणपत्र

श्री..... सामुदायिक जलचर संरक्षणसमूह

यस नगरपालीकाको मिति..... को निर्णय अनुसार जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०७६ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी ..... सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहलाई दर्ता गरी जलचर र जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग र सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायीक वितरण गर्न सफलता मिलोस भन्ने शुभकामनाका साथ यो प्रमाणपत्र दिइएको छ ।

पालना गर्नुपर्ने विशेष शर्तहरू:

- १.
- २.
- ३.

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विवरण:

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको क्षेत्र

घर धुरीको संख्या:-

कुल जनसंख्या:-

प्रमाणपत्र दिने अधिकृतको

नाम:-

दर्जा:-

दस्तखत:-

मिति:-

द्रष्टव्य:- यो प्रमाणपत्र हराएमा, च्यातिएमा वा नासिएमा अर्को प्रमाणपत्र लिन एक सय रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ ।

आज्ञाले,

दमन सिंह चौधरी

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

टीकापुर नगर कार्यपालिकाको कार्यालय